

Öğretmen Adaylarının Kültürlerarası Duyarlılık ve Etnik merkezilik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

Serkan DEMİR*, Elif ÜSTÜN**

Öz: Bu araştırmanın amacı, ilkokul, ortaokul ve ortaöğretim kurumlarında görev yapmak üzere yetiştirilen öğretmen adaylarının kültürlerarası duyarlılık ve etnikmerkezcilik düzeylerini bölüm, yetiştikleri yerleşim birimleri, yurt dışında bulunup bulunmamaları ve farklı ülkelerde arkadaşına sahip olup olmamalarına göre belirlenmesidir. Araştırmanın modeli tarama modelidir. Araştırmanın çalışma grubu, 2014-2015 eğitim öğretim yılında özel bir dershaneye kayıtlı olup kamu personeli seçme sınavına hazırlanan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan 314 öğretmen adayından oluşmaktadır. Öğretmen adaylarının kültürlerarası duyarlılık düzeyleri Chen ve Starosta (2000) tarafından geliştirilen Kültürlerarası Duyarlılık Ölçeği; etnikmerkezcilik düzeyleri ise Neuliep ve McCroskey (1997) tarafından geliştirilen Etnikmerkezcilik Ölçeği ile belirlenmiştir. Her iki veri toplama aracının geçerlik ve güvenirlik çalışmaları (Üstün, 2011) tarafından yapılmıştır. Verilerin çözümlenmesi sırasında, tek faktörlü varyans analizi (ANOVA) ve çok yönlü varyans analizi (MANOVA) uygulanmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, öğretmen adaylarının kültürlerarası duyarlılık düzeyleri arasında bölümlerine, yetiştikleri yerleşim birimlerine, yurtdışı deneyimlerine ve farklı ülkelere ve/veya kültürlerden arkadaşına sahip olma durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı fark olduğunu ortaya koymuştur. Öğretmen adaylarının etnikmerkezcilik düzeyleri arasında ise bölümlerine, yetiştikleri yerleşim birimlerine ve yurtdışı deneyimlerine göre istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu görülmüştür.

*Dr, Beşiktaş Bilim ve Sanat Merkezi, İstanbul, serkandemir78@yahoo.com

**Fahrettin Kerim Gökay Anadolu Lisesi, İstanbul, İngilizce öğretmeni, ustun-elif@hotmail.com

Anahtar Kelimeler: Kültürlerarası Duyarlılık, Etnikmerkezcilik, Öğretmen Adayı

An Analysis of Intercultural Sensitivity and Ethnocentrism Levels of Teacher Candidates In Terms of Multiple Variables

Abstract: The aim of this research is to find out the variables that may affect primary and secondary school teacher candidates' intercultural sensitivity and ethnocentrism levels. The variables whose effects are examined on teacher candidates' intercultural sensitivity and ethnocentrism levels are their departments at university, regions that they grew up, size of their hometowns, their going abroad experiences and having friends from different national or cultural backgrounds. The research model is descriptive. The study group consists of 314 volunteer teacher candidates who attended a private course to be prepared for Public Personnel Selection Examination (aka. KPSS) during 2014-2015 academic year. Intercultural sensitivity level of teacher candidates was measured by intercultural sensitivity scale developed by Chen and Starosta (2000) and their ethnocentrism level was measured by Ethnocentrism Scale developed by Neuliep and McCroskey (1997). Linguistic equivalence, validity and reliability studies of two scales were done by Ustun (2011). Multivariate analysis of variance (MANOVA), one way analysis of variance (ANOVA), independent samples T test and two nonparametric tests, Mann Whitney U and Kruskal Wallis H, were used to analyze the data. Findings of the research revealed statistically significant difference between teacher candidates' intercultural sensitivity levels in terms of their departments at university, size of their hometowns, their going abroad experiences in appropriate word. Their experiences in abroad and having friends from different national or cultural backgrounds. Findings also showed statistically significant difference between teacher candidates' ethnocentrism levels in terms of their departments at university, size of their hometowns, their going abroad experiences.

Keywords: Intercultural sensitivity, Ethnocentrism, Teacher candidate

Giriş

Günümüzde teknolojik gelişmeler sayesinde farklı kültürlerden insanların gerçek veya sanal ortamlarda etkileşim kurmaları oldukça kolaylaşmıştır. Kültürel çeşitliliğin tüm toplumları farklı derecelerde de olsa nitelmesi sebebiyle bu toplumların onunla beraber yaşamının hatta ondan yararlanmanın yolunu bulmaları gerekmektedir (Parekh, 2002). Aynı coğrafi sınırlar içindeki kültürel çeşitlilikten yararlanmanın ve farklı ülkelerden bireylerle etkili iletişim kurup ülkelerarası barışı ve alışverişi sağlamanın yolu kültürlerarası iletişim yeterliliğini geliştirmeyi hedefleyen bir eğitim sisteminden geçmektedir.

Türkiye’de 2004-2005 eğitim-öğretim yılından itibaren kademeli olarak yenilenen öğretim programları incelendiğinde bu programların bazılarında kültürlerarası iletişim becerilerine yönelik genel amaçlara ve kazanımlara yer verildiği görülmektedir. Bu genel amaç ve kazanımların, Chen ve Starosta’nın (1996) sınıflamasına göre kültürlerarası iletişim yeterliliğinin bilişsel ve duyuşsal boyutları olan kültürlerarası farkındalık ve kültürlerarası duyarlılık becerilerine yönelik olduğu söylenebilir.

Kültürlerarası iletişim yeterliliğinin duyuşsal boyutunu oluşturan kültürlerarası duyarlılık ise kültürlerarası farklılıkları anlamak, kabul etmek ve takdir etmek olarak tanımlanmaktadır (Bulduk, Tosun & Ardıç, 2011). Başka bir tanım ile kültürlerarası duyarlılık; kültürel farklılıklara ve farklı kültürlerden insanların bakış açılarına karşı duyarlı olmayı ifade etmektedir (Bhawuk ve Brislin, 1992).

Kültürlerarası iletişim yeterliliğini oluşturan becerilerin geliştirilmesi, kültürlerarası çatışmaları önlemek adına önemli bir çabadır. Bununla birlikte, kültürlerarası iletişimi engelleyen faktörlerin belirlenip bu faktörlere karşı önlemler alınması da çatışmaları

önlemede önemli bir paya sahiptir. Kültürlerarası iletişimi engelleyen faktörlerden biri de etnikmerkezciliktir. Etnikmerkezcilik (ethnocentrism), farklı kültürel, etnik, dinsel ve bölgesel altyapılara sahip bireyler arasındaki iletişimi engelleyen unsurlardan biridir (Neuliep&McCroskey, 1997). Sumner (1906), etnikmerkezcilik kavramını, bireyin kendi kültürünü her şeyin merkezine koyması ve diğer kültürleri, kendi kültürünü ölçüt olarak sınıflaması olarak tanımlamıştır. Etnikmerkezci birey, kendini, üyesi olduğu grubu ve kültürü evrenin merkezine yerleştirir ve diğerlerinin yerini buna göre belirler. Grup-dışı olanlardan, kendine en çok benzeyenleri en yakına, diğerlerini aralarındaki farklılığın derecesine göre daha uzağa yerleştirir (Kartarı, 2003). Başka bir ifadeyle, etnikmerkezcilik, bireyin kendi kültürünün üstünlüğüne inanması ve başka kültürleri kendi kültürünün değerleriyle yargılamasıdır (Jandt, 1995).

İlk ve ortaöğretim programlarında yer alan kültürlerarası iletişim becerilerine yönelik genel amaç ve kazanımların öğrencilere aktarılmasında ilgili derslerin öğretmenlerine büyük görev düşmektedir. Bu nedenle, öğretmenlerin eğitimine ilişkin programların, öğretmenleri çeşitlilikten, ayrımcılıktan, ırkçılıktan, yabancı düşmanlığından, cinsiyet ayrımcılığından kaynaklanan yeni durumları yönetmeye ve çatışmaları barışçıl bir şekilde çözmeye hazırlamak üzere eğitim stratejileri ve çalışma yöntemleri içermesi gerekmektedir (Avrupa Konseyi, 2008).

Bu çalışmada, Chen ve Starosta'nın (1996) sınıflamasına göre kültürlerarası iletişim yeterliliğinin duyuşsal boyutunu ifade eden kültürlerarası duyarlılık becerisinin yanı sıra kültürlerarası iletişimi engelleyen unsurlardan biri olarak görülen etnikmerkezciliği etkileyebileceği düşünülen değişkenler incelenmiştir.

Bu çalışmanın amacı, İngilizce, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Türk Dili ve Edebiyatı ve Sınıf Öğretmenliği bölümlerinde öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarının, göreve

başladıkları zaman öğrencilere kazandırmaları beklenen kültürlerarası duyarlılık becerisine ne derece sahip olduklarını ve kültürlerarası iletişimin önünde bir engel olan etnikmerkezcilik düzeylerinin ne olduğunu bazı değişkenlere göre incelemektir. Araştırmanın ikinci temel amacı ise öğretmen yetiştiren kurumlar ile öğretmen istihdam eden kurumların kültürlerarası iletişim yeterliliğini geliştirme ve etnikmerkezciliği önlemeye yönelik hizmet öncesi ve hizmetiçi programlarının düzenlenmesine katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Bu genel amaçlar doğrultusunda araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Bölümlerine göre öğretmen adaylarının kültürlerarası duyarlılık düzeyleri arasında anlamlı fark var mıdır?
2. Bölümlerine göre öğretmen adaylarının etnikmerkezcilik düzeyleri arasında anlamlı fark var mıdır?
3. Öğretmen adaylarının yetiştikleri yerleşim birimlerine göre kültürlerarası duyarlılık ve etnikmerkezcilik düzeyleri arasında anlamlı fark var mıdır?
4. Öğretmen adaylarının yurtdışında bulunup bulunmama durumuna göre kültürlerarası duyarlılık ve etnikmerkezcilik düzeyleri arasında anlamlı fark var mıdır?
5. Öğretmen adaylarının farklı ülkelerden arkadaşına sahip olma durumuna göre kültürlerarası duyarlılık ve etnikmerkezcilik düzeyleri arasında anlamlı fark var mıdır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Öğretmen adaylarının kültürlerarası duyarlılık ve etnikmerkezcilik düzeylerinin bazı değişkenlere göre karşılaştırıldığı bu araştırma, betimsel araştırma kapsamındaki genel tarama modelindedir. Tarama modellerinde, araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne var olduğu şekliyle betimlenmeye çalışılır (Karasar, 2007).

Araştırmanın Çalışma Grubu

Bu araştırma 2014-2015 öğretim yılında İstanbul ilinde özel bir dershaneye kayıtlı olup Kamu Personeli Seçme Sınavına hazırlanan 4.sınıfta öğrenim gören ve mezun durumundaki 314 öğretmen adayı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının demografik nitelikleri aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1. Öğretmen Adaylarının Demografik Nitelikleri

		f	%
Bölüm	Sınıf Öğretmenliği	77	22.1
	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği	60	19.1
	Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği	115	33.0
	İngilizce Öğretmenliği	62	22.9
Cinsiyet	Kadın	190	60.5
	Erkek	124	39.4
Yetiştikleri Yerleşim Birimi	İl	162	51.5
	İlçe	93	29.6
	Köy	59	18.7
Yurt Dışı Deneyimleri	30 Gün Arası	33	10.5
	12 Ay arası	38	12.1
	1 yıldan fazla	12	3.8
Farklı ülkeden arkadaşına sahip olma	Evet Sahibim	208	66.2
	Hayır sahip değilim	106	33.7

Tablo 1’de görüldüğü gibi bu araştırma dört branştan toplam 314 öğretmen adayı ile gerçekleştirilmiştir. İlk ve ortaöğretim programları incelendiğinde, Türkçe (1-5. sınıf), İngilizce, Türk Dili ve Edebiyatı ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin öğretim

programlarında kültürlerarası becerilere yönelik genel amaç ve kazanımların açıkça ifade edildiği görülmektedir. Bu sebeple, araştırmaya Sınıf Öğretmenliği, İngilizce Öğretmenliği, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümlerinde okumakta olan öğretmen adayları dâhil edilmiştir. Öğretmen adaylarının % 60.5' i kadın, % 39.4'ü erkek öğretmen adaylarından oluşmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının %51.5'i ilde, %29.6'sı ilçede ve %18.7'si köyde yetişmişlerdir. Öğretmen adaylarının % 60.6'sı yurt dışı deneyimi geçirmişlerdir. Ayrıca araştırmaya katılan öğretmen adaylarının %66.2'si farklı bir ülkeden arkadaşına sahip iken, %33.7'si farklı bir ülkeden arkadaşına sahip değildir.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada öğretmen adaylarının kültürlerarası duyarlılık düzeylerini ölçmek amacıyla "Kültürler Arası Duyarlılık Ölçeği"; etnikmerkeziyetçilik düzeylerini ölçmek amacıyla ise "Etnikmerkezcilik Ölçeği" kullanılmıştır.

Kültürlerarası Duyarlılık Ölçeği

Öğretmen adaylarının kültürlerarası duyarlılık düzeylerini ölçmek için, Chen ve Starosta (2000) tarafından geliştirilen Üstün (2011) tarafından Türkçeye uyarlanması amacıyla sırasıyla dil eşdeğerliği, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılan 24 maddelik 5'li Likert tipi Kültürlerarası Duyarlılık Ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin, Kültürlerarası Etkileşime Katılım (1, 11, 13, 21, 22, 23, 24. maddeler), Kültürel Farklılıklara Saygı Duyma (2, 7, 8, 16,18, 20. maddeler), Kültürlerarası Etkileşimde Özgüven (3, 4, 5, 6, 10. maddeler), Kültürlerarası Etkileşimden Zevk Alma (9, 12, 15. maddeler), Kültürlerarası Etkileşime Özen Gösterme (14, 17, 19. maddeler) olmak üzere toplam 5 alt ölçeği bulunmaktadır. 2, 4, 7, 9, 12, 15, 18, 20 ve 22. maddeler ters çevrilerek puanlanmaktadır. Orijinal ölçeğin güvenilirlik

çalışması Üstün (2011) tarafından gerçekleştirilen iki ayrı uygulamada hesaplanan Cronbach Alfa katsayıları .86 ve .88'dir.

Ölçeğinin geçerlik çalışması için çeşitli devlet üniversitelerinde pedagojik formasyon almakta olan 59 öğretmen adayına ölçme aracı uygulanmıştır. Geçerlilik çalışması kapsamında yapılan Kolmogorov Smirnov testi sonucu puanların normal dağılıma uygun olduğunu göstermektedir ($Z=.72$, $p>.05$). Normal dağılım koşulunun sağlandığı belirlendikten sonra verilerin faktör analizi için uygunluğunu test etmek için uygulanan Kaiser-Meyer-Olkin ve Bartlett's değerinin .60'dan büyük olması verilerin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2007). Faktör analizi için gerekli varsayımların karşılandığı belirlendikten sonra doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır ve ölçeğin 5 faktörden (Kültürlerarası etkileşime katılım, kültürel farklılıklara saygı duyma, Kültürlerarası etkileşimde özgüven, Kültürlerarası etkileşimden zevk alma, Kültürlerarası etkileşime özen gösterme) oluştuğu belirlenmiştir Alt ölçeklerin açıkladıkları toplam varyans % 63'tür. Açıklanan varyansın yüksek olması, ilgili kavramın ne derece iyi ölçüldüğünün bir göstergesidir (Büyüköztürk, 2007).

Etnikmerkezcilik Ölçeği

Öğretmen adaylarının etnikmerkezcilik düzeylerini ölçmek için Neuliep ve McCroskey (1997) tarafından geliştirilen ve araştırmacı tarafından Türkçeye uyarlanması amacıyla sırasıyla dil eşdeğerliği, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılan 22 maddelik 5'li Likert tipi Etnikmerkezcilik Ölçeği kullanılmıştır. Ölçekte yer alan 4, 7, 9, 12, 15 ve 19.maddeler ters çevrilerek puanlanmaktadır. Ölçeğin güvenilirlik çalışmasında Cronbach Alfa katsayısı .82 olarak bulunmuştur. Etnikmerkezcilik Ölçeğinin orijinal formunun tek faktörlü bir yapı gösterdiğinden dolayı ölçeğin Türkçe formu için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Normal dağılım koşulunu sağlaması amacıyla uygulanan Kolmogorov Smirnov

testi sonucu puanların normal dağılıma uygun olduğu ($Z= .81, p> .05$) belirlendikten sonra verilerin faktör analizi için uygunluğunu test etmek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin ve Bartlett's testi uygulanmıştır. Faktör analizi için gerekli koşulların sağlandığı tespit edildikten sonra doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi sonucu açıklanan tek faktörün öz değeri, 4.95 ve açıkladığı varyans yüzdesi 25'tir. Maddelerin faktör yük değerlerinin, .31 ile .68 arasında değiştiği görülmektedir.

Verilerin Çözümlemesi

Araştırmanın alt problemleriyle ilişki olarak öğretmen adaylarının kültürlerarası duyarlılık ve etnikmerkezcilik düzeyleri arasında bazı değişkenlere göre istatistiksel olarak anlamlı fark olup olmadığı incelenmiştir. Bu sebeple, çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) yapılmıştır. MANOVA'nın kovaryans matrislerin eşitliği koşulunun sağlanmadığı durumlarda bağımlı değişkenler ayrı ayrı analiz edilmiştir. Bu analizlerde grupların varyanslarının eşitliği koşulunu sağlayan değişkenler için ilişkisiz gruplar için T testi ve tek faktörlü varyans analizi (ANOVA); bu koşulu sağlamayan değişkenler için parametrik olmayan testlerden Mann Whitney U ve Kruskal Wallis H testleri uygulanmıştır.

Bulgular

Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi "Bölümlerine göre öğretmen adaylarının kültürlerarası duyarlılık düzeyleri arasında anlamlı fark var mıdır?" şeklinde ifade edilmiştir. Araştırmanın birinci alt problemine ilişkin öğretmen adaylarının "Kültürlerarası Duyarlık Ölçeği"nden almış oldukları puan ortalamalarının birbirine yakın olduğu, ancak en yüksek puan ortalamasının İngilizce Öğretmenliği Bölümü (Xi: 93.27) öğretmen adayları, en düşük

puan ortalamasının ise Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ($X_s:87.73$) öğretmen adaylarının aldıkları görülmüştür. Grup varyansların homojenliğini test etmek için yapılan Levene testi sonucunda, grup varyanslarının eşit olduğu belirlenmiştir [$F(3-314):1.36,p>.05$]. Tablo 2’de öğretmen adaylarının kültürlerarası duyarlılık düzeyleri arasında bölümlerine göre anlamlı fark olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ANOVA değerleri sunulmuştur.

Tablo 2. Bölüm Değişkenine Göre Öğretmen Adaylarının Kültürlerarası Duyarlılık Düzeylerine İlişkin ANOVA Değerleri

	Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplar Arası	4.86	3	1.62	3.11	.01
Grup İçi	163.85	310	0.52		
Toplam	168.71	313			

Tablo 2’de görüldüğü gibi öğretmen adaylarının bölümlerine göre kültürlerarası duyarlılık düzeyleri puanları arasında anlamlı bir farkın olduğu görülmektedir [$F(3-310):3.11, p<0.05$]. Bu farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Scheffe testi bulgularına göre bu fark Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü adayları ile İngilizce Öğretmenliği Bölümü öğretmen adayları arasında İngilizce öğretmenliği bölümü öğretmen adaylarının lehine anlamlı fark bulunmaktadır ($p<.05$). Ayrıca Sınıf Öğretmenliği Bölümü adayları ile yalnızca İngilizce Öğretmenliği Bölümü öğretmen adayları arasında İngilizce Öğretmenliği Bölümü adaylarının lehine anlamlı fark bulunmaktadır.

İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi “Bölümlerine göre öğretmen adaylarının etnikmerkezcilik düzeyleri arasında anlamlı fark var mıdır?” şeklinde ifade edilmiştir.

Araştırmanın ikinci alt problemine ilişkin öğretmen adaylarının “Etnikmerkezcilik Ölçeği”nden almış oldukları puan ortalamalarının birbirine yakın olduğu, ancak en yüksek puan ortalamasının Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Bölümü (Xd: 46.35) öğretmen adayları, en düşük puan ortalamasının ise İngilizce Öğretmenliği Bölümü (Xi:3.46) öğretmen adaylarının aldıkları görülmüştür. Grup varyansların homojenliğini test etmek için yapılan Levene testi sonucunda, grup varyanslarının eşit olduğu belirlenmiştir [$F(3-314) :0.83, p> .05$]. Tablo 3’de öğretmen adaylarının kültürlerarası duyarlılık düzeyleri arasında bölümlerine göre anlamlı fark olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ANOVA değerleri sunulmuştur.

Tablo 3. Bölüm Değişkenine Göre Öğretmen Adaylarının Etnikmerkezcilik Düzeylerine İlişkin ANOVA Değerleri

	Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplar Arası	5.21	3	1.73	3.08	.01
Grup İçi	174.83	310	0.56		
Toplam	180.04	313			

Tablo 3’de görüldüğü gibi öğretmen adaylarının bölümlerine göre etnikmerkezcilik puanları arasında anlamlı bir farkın olduğu görülmektedir. [$F(3-314): 3.08, p<0.05$]. Bu farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Scheffe testi bulgularına göre bu fark Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Bölümü öğretmen adayları ile İngilizce Öğretmenliği Bölümü öğretmen adayları arasında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Bölümü öğretmen adayları lehine anlamlı fark bulunmaktadır.

Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi “Öğretmen adaylarının yetiştikleri yerleşim birimlerine göre kültürlerarası duyarlılık ve etnikmerkezcilik düzeyleri arasında anlamlı fark var mıdır?” şeklinde ifade edilmiştir.

Öğretmen adaylarının üçüncü alt problem bağlamında ölçeklerden aldıkları toplam puanlara ait ortalama ve standart sapma değerleri göre, en yüksek kültürlerarası duyarlılık düzeyinin ilde yetişen öğretmen adaylarına (X:93.68); en düşük düzeyin ise köyde yetişen öğretmen adaylarına (X:89.58) ait olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, köyde ve ilçe yetişen öğretmen adaylarının ölçekten aldıkları ortalamaların birbirine çok yakın olduğu görülmektedir. İlçede yetişen öğretmen adaylarının en yüksek etnikmerkezcilik düzeyine (X:47.31); ilde yetişen öğretmen adaylarının ise en düşük etnikmerkezcilik düzeyine(X:42.64) sahip oldukları görülmektedir.

Ortalamalar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını test etmek için MANOVA yapılmıştır. MANOVA testinin yapılabilmesi için bazı varsayımların test edilmesi gerekmektedir. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediklerini test etmek için Kolmogorov-Smirnov; grupların varyanslarının eşit olup olmadığını test etmek için Levene ve kovaryans matrislerin eşitliğini sınamak için Box's M testleri uygulanmıştır. Kolmogorov-Smirnov testi sonucuna göre, Kültürlerarası Duyarlılık Ölçeği ($Z=1.48, p>.05$) ve Etnikmerkezcilik Ölçeğinden ($Z=1.37, p>.05$) alınan puanlar normal dağılım göstermektedir. Levene testi sonucuna göre, Kültürlerarası Duyarlılık Ölçeğine ait değerler ($F= .63, p>.05$) ve Etnikmerkezcilik Ölçeğine ait değerler grupların varyanslarının eşit olduğunu ($F= 2.01, p>.05$) göstermektedir. Ayrıca, Box's M testi sonucu kovaryans matrislerinin eşit olduğunu ($F=6.13, p>.05$) göstermektedir. Gerekli koşulların karşılandığı tespit edildikten sonra yapılan MANOVA sonucu Tablo 4'te sunulmaktadır.

Tablo 4. Yetiştikleri Yerleşim Birimlerine Göre Öğretmen Adaylarının Kültürlerarası Duyarlılık ve Etnikmerkezcilik Düzeylerine İlişkin MANOVA Testi Sonucu

Etki	Değer	F	Hipotez	Hata sd	p

Kesişme	Wilks' Lambda (λ)	.01	17646	2.00	310.00	.00
Yerleşim Birimi	Wilks' Lambda (λ)	.90	3.80	4.00	620.00	.00

Tablo 4'te görüldüğü gibi öğretmen adaylarının kültürlerarası duyarlılık ve etnikmerkezcilik düzeyleri arasında yetiştikleri yerleşim birimlerine göre anlamlı fark bulunmaktadır ($\lambda = .90$, $F=3.80$, $p<.05$). Gruplar Arası Etkileşim Testi anlamlılık değerlerine bakılarak yorumlanmış ve karşılaştırmalarda alfa değeri Bonferroni düzeltmesi doğrultusunda olarak dikkate alınmıştır. Buna göre öğretmen adaylarının kültürlerarası duyarlılık ($F= 6.32$, $p<.05$) ve etnikmerkezcilik ($F=2.27$, $p<.05$) düzeyleri yetiştikleri yerleşim birimlerine göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir.

Ortaya çıkan farkın hangi grupların lehine olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Scheffe testi sonucu göre ilde ve ilçede yetişen öğretmen adaylarının kültürlerarası duyarlılık düzeyleri ile ilde ve köyde yetişen öğretmen adaylarının kültürlerarası duyarlılık düzeyleri arasında ilde yetişenlerin lehine anlamlı fark bulunmaktadır ($p<.05$). Diğer yandan, il ve ilçede yetişen öğretmen adaylarının etnikmerkezcilik düzeyleri arasında tespit edilen anlamlı fark, ilçede yetişen öğretmen adaylarının lehinedir ($p<.05$). Diğer grupların karşılaştırılmasında anlamlı fark tespit edilmemiştir ($p>.05$).

Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü alt problemi “Öğretmen adaylarının yurtdışında bulunup bulunmama durumuna göre kültürlerarası duyarlılık ve etnikmerkezcilik düzeyleri arasında anlamlı fark var mıdır?” şeklinde ifade edilmiştir.

Öğretmen adaylarının beşinci alt problem bağlamında ölçeklerden aldıkları toplam ortalama puanları yurtdışında bulunmuş olan öğretmen adaylarının kültürlerarası duyarlılık düzeylerinin yurtdışına hiç çıkmamış öğretmen adaylarından daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca, yurtdışında bulunmuş olan öğretmen adaylarının etnikmerkezcilik düzeyleri diğerlerinden daha düşüktür.

Verilerin normal dağılım gösterip göstermediklerini test etmek için yapılan Kolmogorov-Smirnov testi sonucuna göre, Kültürlerarası Duyarlılık Ölçeği ($Z= 1.48, p>.05$) ve Etnikmerkezcilik Ölçeğinden ($Z=1.37, p>.05$) alınan puanlar normal dağılım göstermektedir. Levene testi sonucuna göre, Kültürlerarası Duyarlılık Ölçeğine ait değerler ($F= .76, p>.05$) ve Etnikmerkezcilik Ölçeğine ait değerler grupların varyanslarının eşit olduğunu ($F= 2.33, p>.05$) göstermektedir. Ayrıca, Box's M testi sonucu kovaryans matrislerinin eşit olduğunu ($F=1.13, p>.05$) göstermektedir. Gerekli koşulların karşılandığı tespit edildikten sonra yapılan MANOVA sonucu Tablo 5'te sunulmaktadır.

Tablo 5. Öğretmen Adaylarının Yurtdışında Bulunup Bulunmama Durumuna Göre Kültürlerarası Duyarlılık ve Etnikmerkezcilik Düzeylerine İlişkin MANOVA Testi Sonucu

Etki	Değer	F	Hipotez	Hata sd	p	
Kesişme	Wilks' Lambda (λ)	.00	30062	2.00	311.00	.00
Yurtdışı Deneyimi	Wilks' Lambda (λ)	.95	11.92	2.00	311.00	.00

Tablo 5'te yer alan MANOVA sonucu, öğretmen adaylarının kültürlerarası duyarlılık ve etnikmerkezcilik puanlarından oluşan doğrusal bileşenden elde edilen puanların

yurtdışında bulunup bulunmama durumuna göre değiştiğini göstermektedir ($\lambda = .95$, $F=11.92$, $p<.05$). Gruplar Arası Etkileşim Testi anlamlılık değerlerine bakılarak yorumlanmış ve karşılaştırmalarda alfa değeri Bonferroni düzeltmesi doğrultusunda olarak dikkate alınmıştır. Buna göre öğretmen adaylarının kültürlerarası duyarlılık ($F=23.6$, $p<.05$) ve etnikmerkezcilik ($F= 5.13$, $p<.05$) düzeyleri yurtdışında bulunmuş olma değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Grup ortalamaları dikkate alındığında, kültürlerarası duyarlılık değişkeni için ortaya çıkan farkın yurtdışında bulunmuş öğretmen adaylarının lehine olduğu; etnikmerkezcilik değişkeni için ortaya çıkan farkın ise hiç yurtdışında bulunmamış öğretmen adaylarının lehine olduğu söylenebilir.

Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın beşinci alt problemi “Öğretmen adaylarının farklı ülkelerden arkadaşına sahip olma durumuna göre kültürlerarası duyarlılık ve etnikmerkezcilik düzeyleri arasında anlamlı fark var mıdır?” şeklinde ifade edilmiştir.

Öğretmen adaylarının altıncı alt problem bağlamında ölçeklerden aldıkları toplam puanlara ait ortalama puanları farklı ülkelere arkadaşlara sahip öğretmen adaylarının kültürlerarası duyarlılık düzeylerinin diğerlerine göre yüksek; etnikmerkezcilik düzeylerinin ise düşük olduğunu göstermektedir.

Verilerin normal dağılım gösterip göstermediklerini test etmek için yapılan Kolmogorov-Smirnov testi sonucuna göre, Kültürlerarası Duyarlılık Ölçeği ($Z= 1.48$, $p>.05$) ve Etnikmerkezcilik Ölçeğinden ($Z=1.37$, $p>.05$) alınan puanlar normal dağılım göstermektedir. Levene testi sonucuna göre, Kültürlerarası Duyarlılık Ölçeğine ait değerler

($F= .76$, $p>.05$) ve Etnikmerkezcilik Ölçeğine ait değerler grupların varyanslarının eşit olduğunu ($F= 2.33$, $p>.05$) göstermektedir. Ayrıca, Box's M testi sonucu kovaryans matrislerinin eşit olduğunu ($F=1.13$, $p>.05$) göstermektedir. Gerekli koşulların karşılandığı tespit edildikten sonra yapılan MANOVA sonucu Tablo 6'da sunulmaktadır.

Tablo 6. Farklı Ülkelerden Arkadaşa Sahip Olma Durumuna Göre Öğretmen Adaylarının Kültürlerarası Duyarlılık ve Etnikmerkezcilik Düzeylerine İlişkin MANOVA Testi Sonucu

Etki		Değer	F	Hipotez	Hata	p
				sd	sd	
Kesişme	Wilks' Lambda (λ)	.00	50803	2.00	311	.00
Farklı Ülkelerden Arkadaşa Sahip Olma	Wilks' Lambda (λ)	.91	14.63	2.00	311	.00

Tablo 6'da yer alan MANOVA sonucu, öğretmen adaylarının kültürlerarası duyarlılık ve etnikmerkezcilik puanlarından oluşan doğrusal bileşenden elde edilen puanların farklı ülkelerden arkadaşlara sahip olma durumuna göre değiştiğini göstermektedir ($\lambda= .91$, $F=14.63$, $p<.05$). Gruplar Arası Etkileşim Testi anlamlılık değerlerine bakılarak yorumlanmış ve karşılaştırmalarda alfa değeri Bonferroni düzeltmesi doğrultusunda olarak dikkate alınmıştır. Buna göre öğretmen adaylarının kültürlerarası duyarlılık düzeyleri farklı ülkelerden arkadaşlara sahip olma durumuna göre anlamlı farklılık gösterirken ($F=26.93$, $p<.05$), etnikmerkezcilik düzeyleri ise farklı ülkelerden arkadaşlara sahip olma durumuna göre anlamlı farklılık göstermemektedir ($F=2.01$, $p>.05$).

Sonuç, tartışma ve öneriler

Araştırma bulgularına göre İngilizce Öğretmenliği Bölümü öğretmen adaylarının kültürlerarası duyarlılık düzeylerinin, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ve Sınıf Öğretmenliği

Bölümü öğretmen adaylarından anlamlı bir şekilde yüksek olduğu görülmüştür. Ancak, İngilizce Öğretmenliği Bölümü öğretmen adaylarının ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü öğretmen adaylarının puanları arasında anlamlı fark tespit edilmemiştir. Bununla birlikte, kültürlerarası duyarlılık düzeyi en yüksek grup olan, İngilizce Öğretmenliği Bölümü öğretmen adaylarının, etnikmerkezcilik düzeyinin diğer bölümlerin öğrencilerinden anlamlı bir şekilde daha düşük olduğu görülmüştür. İngilizce Öğretmenliği Bölümü öğretmen adaylarından sonra kültürlerarası duyarlılık düzeyi en yüksek ikinci grup olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü öğretmen adaylarının etnikmerkezcilik düzeylerinin ise diğer bölümlerin öğrencilerinden anlamlı bir şekilde yüksek olduğu tespit edilmiştir.

İngilizce Öğretmenliği öğrencilerinin kültürlerarası duyarlılık düzeylerinin yüksek olması beklendiği bir sonuçtur. Yabancı dil öğretmenlerinin, iki kültürün yan yana getirildiği bir ortamda çok yönlü düşünme, davranma alışkanlığı ve kültürel zenginlik kazanmış olan, yabancı olana hoşgörülü yaklaşabilen, kendi kültürünün bilincinde, ama bu kültürü geniş bir açıdan değerlendirebilen, başka bir deyişle iki kültür arasında önyargısız değerlendirmeler yapabilen kültürlerarası iletişim ilkesini benimsemiş bireyler olmaları öngörülmektedir (Cangil, 2010). Banos (2006) ve Fretheim'in (2007) yaptıkları araştırmalar sonucu elde ettikleri bulgular, bu sonucu desteklemektedir. Sözü edilen araştırmaların bulgularına göre, en az bir yabancı dil konuşabilen katılımcıların kültürlerarası duyarlılık düzeylerinin hiç yabancı dil bilmeyen katılımcıların kültürlerarası duyarlılık düzeylerinden daha yüksek olduğu görülmüştür.

Araştırma bulgularına göre en düşük etnikmerkezcilik düzeyi İngilizce Öğretmenliği Bölümü öğretmen adaylarına ait olduğu tespit edilmiştir. Farklı kültürlere saygı duyan bir kişinin, kendi kültürünün aşırı savunucusu olması beklenemez. Bu nedenle, kültürlerarası duyarlılığı yüksek olan kişilerin, etnikmerkezcilik düzeylerinin düşük olması beklenir. Alanda

yapılan çalışmalar da kültürlerarası duyarlılık düzeyinin artmasıyla etnikmerkezcilik düzeyinin düştüğünü göstermiştir (Neuliep&diğ., 2001; Dong&diğ., 2008). Ancak, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü öğretmen adaylarının en yüksek etnikmerkezcilik düzeyine sahip olmaları beklendik bir sonuç değildir. Çünkü bu öğrenciler, İngilizce Öğretmenliği öğrencilerinden sonra kültürlerarası duyarlılık düzeyleri en yüksek olan öğrencilerdir. Oysa bu araştırmadan ve diğer araştırmalardan elde edilen bulgular, kültürlerarası duyarlılık ve etnikmerkezcilik arasında negatif yönde ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Bu durumda, kültürlerarası duyarlılık düzeyleri yüksek olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği öğretmen adaylarının etnikmerkezcilik düzeylerinin düşük olması beklenmekteydi. İlköğretim ve ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programlarında yer alan genel amaç ve kazanımların birçoğunun, öğrencilerin dünyada farklı yaşam biçimleri, inanışlar, örf ve adetler bulunduğunu fark etmelerini ve bunlara karşı hoşgörülü olmalarını sağlamaya yönelik olduğu görülmektedir. Bu amaçların, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının eğitimine de etkisi olduğu ve öğretmen adaylarının kültürlerarası duyarlılık düzeylerini olumlu yönde etkilediği düşünülmektedir. Diğer yandan, öğretim programlarında milli kültüre sahip çıkılması, İslâm dininin kültür, dil, sanat, örf ve âdetler üzerindeki etkisi dikkate alınarak İslâm dininin ve bundan kaynaklanan ahlâk anlayışı ile örf ve âdetlerin tanıtılması da hedeflenmiştir (MEB, 2005). Öğretim programlarının içeriği bir bütün olarak ele alındığında din eğitiminin, öğrencilere milli ve evrensel değerleri aynı hassasiyetle aktarmaya çalıştığı söylenebilir. Bu durum, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının farklılıklara karşı hoşgörülü olduğunu; ancak kendi milli ve dini değerlerini diğer kültürlerden üstün tuttuklarını göstermektedir.

Elde edilen bulgulara göre, ilde yetişen öğretmen adaylarının kültürlerarası duyarlılık düzeyleri köyde ve ilçede yetişen öğretmen adaylarına göre anlamlı bir şekilde daha

yüksektir. Etnikmerkezcilik değişkeni açısından ise, sadece il ve ilçede yetişen öğretmen adaylarının puanları arasında ilçede yetişenlerin lehine anlamlı fark ortaya çıkmıştır. Bu sonuca göre, ilçede yetişen öğretmen adaylarının etnikmerkezcilik düzeyleri, ilde yetişenlere göre daha yüksektir. Neuliep ve McCroskey'in (1997) yaptıkları araştırmanın sonucu, üniversite öğrencilerinin yetiştikleri yerleşim birimlerinin büyüklüğü ile etnikmerkezcilik düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Diğer bir deyişle, farklı kültürlerden insanlar arasında etkileşimin artmasıyla etnikmerkezciliğin de arttığı belirlenmiştir. Oysa yerleşim birimleri büyüdükçe farklı alt kültürlerin yan yana gelmesi ve birlikte yaşama zorunluluğu, bireylerin farklı kültürlere sahip insanlara daha hoşgörülü bakmalarını gerekli kılmaktadır.

Elde edilen bulgular, yurtdışında en az bir kez bulunmuş olan öğretmen adaylarının; kültürlerarası duyarlılık düzeylerinin, hiç yurtdışına çıkmamış öğretmen adaylarına göre anlamlı bir şekilde daha yüksek; etnikmerkezcilik düzeylerinin ise anlamlı bir şekilde daha düşük olduğunu göstermiştir. Bu beklendik bir sonuçtur. Çünkü yurtdışı deneyiminin kültürlerarası duyarlılık ve etnikmerkezcilik üzerindeki etkisini inceleyen diğer araştırmalar bu sonucu desteklemektedir. Westrick&Yuen (2007) ile Penbek& diğerlerinin (2009) yaptıkları araştırmaların bulguları, yurtdışı deneyimi olan öğretmenlerin ve üniversite öğrencilerinin kültürlerarası duyarlılık düzeylerinin yurtdışı deneyimi olmayanlara göre daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, Demir & Demir'in (2009) yaptıkları nitel araştırmada, Erasmus programıyla yurtdışına giden öğretmen adayları, bu deneyimin, başkalarına karşı hoşgörü kazandırdığını ve önyargılardan arınmalarına yardımcı olduğunu belirtmişlerdir. Bunların yanında, Fretheim'in (2007) elde ettiği bulgular, istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte, yurtdışında 10 yıldan uzun süreyle yaşamış öğretmenlerin

kültürlerarası duyarlılık düzeylerinin, yurtdışında daha az süreyle yaşamış veya hiç yaşamamış öğretmenlere göre daha yüksek olduğunu göstermiştir.

Araştırmada elde edilen bulgular, farklı ülkelerden arkadaşlara sahip olan öğretmen adaylarının kültürlerarası duyarlılık düzeylerinin diğer öğretmen adaylarına göre anlamlı bir şekilde yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Bu değişkenin öğretmen adaylarının etnikmerkezcilik düzeyleri üzerindeki etkisi ise anlamlı değildir. Buna rağmen, farklı ülkelerden hiç arkadaşı olmadığını belirten öğretmen adaylarının etnikmerkezcilik düzeyleri diğerlerine göre daha yüksektir. Farklı ülkelerden arkadaşları olduğunu belirten öğretmen adaylarının kültürlerarası duyarlılık düzeylerinin diğerlerine göre yüksek; etnikmerkezcilik düzeylerinin ise diğerlerine göre düşük olması beklendik bir sonuçtur. Bu bulguyu destekleyen başka araştırma bulgularına rastlamak mümkündür. Örneğin, Banos (2006), farklı kültürlerden arkadaşlara sahip olduğunu belirten ortaöğretim öğrencilerinin kültürlerarası duyarlılık düzeylerinin diğerlerine göre anlamlı bir şekilde yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, Neuliep ve diğerlerinin (2001) yaptıkları araştırmanın sonucunda farklı kültürlerden insanlarla etkileşim kurduklarını söyleyen Amerikalı üniversite öğrencilerinin etnikmerkezcilik düzeylerinin farklı kültürlerden insanlarla hiç etkileşimde bulunmadıklarını söyleyen öğrencilere göre anlamlı bir şekilde düşük olduğu görülmüştür.

Öğretmenlerin, toplumların mimarı oldukları düşünüldüğünde, toplumu oluşturan bireylerin sahip olması gereken becerilere önce öğretmenlerin sahip olması gerektiği söylenebilir. Bu bağlamda, eğitim fakültelerinin programlarına kültürlerarası iletişim becerilerini geliştirecek ders içeriklerinin dahil edilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte hizmetiçi eğitim yoluyla, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin, öğretim programlarında yer alan kültürlerarası becerilere yönelik genel amaç ve kazanımların farkında olmaları ve bu kazanımların en etkili biçimde öğrencilere

kazandırılmasını sağlayacak yollar üzerinde fikir alışverişinde bulunmalarının faydalı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu araştırmada nicel veriler ortaya konmuştur. Daha sonraki araştırmalarda nitel yöntemler kullanılarak katılımcıların kültürel farklılıklara yönelik düşünceleri, tutumları belirlenmeye çalışılabilir.

Makalenin Bilimdeki Konumu (Yeri)

Eğitim Bilimleri, Öğretmen Eğitimi, Öğretim Programlarının Niteliği

Makalenin Bilimdeki Özgünlüğü

Öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının kültürlerarası iletişim yeterlilikleri konusunda yurtdışında yapılmış çalışmalara rastlamak mümkündür ancak Türkiye’de ise öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının kültürlerarası iletişim yeterlilik düzeylerini konu alan çok az çalışmanın olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca öğretmenlerin, toplumların mimarı oldukları düşünüldüğünde, toplumu oluşturan bireylerin sahip olması gereken becerilere önce öğretmenlerin sahip olması gerekliliği ile birlikte ilk ve ortaöğretim programlarında yer alan kültürlerarası iletişim becerilerine yönelik genel amaç ve kazanımların öğrencilere aktarılmasında ilgili derslerin öğretmenlerine büyük görev düşmektedir. Bu araştırma ile öğretmen yetiştiren kurumlar ile öğretmen istihdam eden kurumların kültürlerarası iletişim yeterliliğini geliştirme ve etnik merkezçiliği önlemeye yönelik düzenleyecekleri çalışmalara ışık tutması amaçlanmaktadır.

Kaynakça

- Avrupa Konseyi. (2008). *Kültürlerarası Diyalog İçin Beyaz Kitap*. çev. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. Strazburg: Avrupa Konseyi.
- Bennett, M. J. (1998). *Intercultural Communication: A Current Perspective. Basic Concepts of Intercultural Communication: Selected Readings*. ed. Milton J. Bennett. USA: Intercultural Press.

- Banos, R.V. (2006). Intercultural Sensitivity of Teenagers: A study of Educational Necessities in Catalonia. *Intercultural Communication Studies*. c. 15. s. 2: 16-22.
- Bhawuk, D. P. S. , Brislin,R.(1992). The Measurement of Intercultural Sensitivity Using The Concepts of Individualism and Collectivism. *International Journal of Intercultural Relations*.c. 16: 413-436.
- Bulduk, S.,Tosun, H.,Ardıç, E.(2011).Türkçe Kültürler Arası Duyarlılık Ölçeğinin Hemşirelik Öğrencilerinde Ölçümsel Özellikleri. *Türkiye Klinikleri J. Med. Ethics*,19 (1): 25-31.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. 8. bs. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Cangil B. (2010). Kültürlerarası İletişimde Beden Dili", *Töder, Tüm Özel Öğretim Kurumları Derneği Dergisi*, ss.29-30,
- Chen, G.,Starosta, W. (1996). *Intercultural Communication Competence: A Synthesis*. *Communication Yearbook*. ed.Brant B. Burlison. c. 19: 353-383. California: Sage Publications.
- Demir, A., Demir,S. (2009). Erasmus Programının Kültürlerarası Diyalog ve Etkileşim Açısından Değerlendirilmesi: Öğretmen Adaylarıyla Nitel Bir Çalışma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*.c. 2. s. 9: 95-105.
- Dong, Q.,Day, K.&Collaço, C.(2008). Overcoming Ethnocentrism Through Developing Intercultural Communication Sensitivity and Multiculturalism. *Human Communication: A Publication of the Pacific and Asian Communication Association*. c. 11. s. 1: 27-38.

- Fretheim, M.(2007). *Assesing the Intercultural Sensitivity of Educators in an American International School*. Doktora Tezi. Minnesota Üniversitesi.
- Jandt, F. E.(1995). *Intercultural Communication: An Introduction*. California: Sage Publications.
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kartarı, A. (2006). *Farklılıklarla Yaşamak: Kültürlerarası İletişim*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Neuliep, J.W.,McCroskey, J. (1997). The Development of a U.S. and Generalized Ethnocentrism Scale. *Communication Research Reports*. c. 14. s. 4: 385-398.
- Parekh, B. (2002). *Çok kültürlülüğü Yeniden Düşünmek*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Penbek, Ş., Yurdakul, D. & Cerit, A.G. (2009). Intercultural Communication Competence: A Study About The Intercultural Sensitivity of University Students Based on Their Education and International Experiences. *European and Mediterranean Conference on Information Systems*. 13-14 Haziran 2009. İzmir.
- Sumner, W. G. (1906). *Folkways*. Boston: Athenaeum Press.
- Üstün, E. (2011). *Öğretmen Adaylarının Kültürlerarası Duyarlılık ve Etni merkezilik Düzeylerini Etkileyen Etmenler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi
- Westrick, J. M., Celeste Y., & Yuen, M.(2007). The Intercultural Sensitivity of Secondary Teachers in Hong Kong: A Comparative Study with Implications for Professional Development. *Intercultural Education*. c. 18. s. 2: 129-145.